

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

18^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1910

Penningkunde in het begin der achttiende eeuw.

II.

De zucht tot verzamelen van curiositeiten was omstreeks het jaar 1700 algemeen. Men verzamelde boeken, schelpen, vlinders, munten, penningen, enz. Voor velen bestond het aantrekkelijke alleen in het bezit van zaken, welke een ander niet kon bekomen. De bijeentebrengen voorwerpen moesten dus in de eerste plaats zeldzaam zijn. Wel beschouwd, was dit een kleinzielig en kinderachtig genoeg. Eene manie, meer niet!

Ook in de liefhebberij voor munten en penningen bracht men het weinig verder. Dit blijkt uit sommige numismatische boeken van dien tijd. Men schreef een werk enkel over thalers voor de verzamelaars van grof zilvergeld en een over dukaten voor de nog rijkere goudgeld-mannetjes. Eene indeeling zonder wetenschappelijken grond. Dit zijn dan ook eenvoudig naslaanboeken, beschrijvende catalogussen. Het eenige nut van die verzamelkoorts is geweest, dat vele mooie stukken van den smeltkroes zijn gered.

In het vorig artikel over achttiende-eeuwsche penningkunde bespraken wij een boek, dat handelt over stempelfouten op munten van verschillende rijken. Het belangrijke, het zeldzame van zulke muntstukken werd verhoogd door de verhalen van voortekens en door andere bakersprookjes, welke men vastknoopte aan de toevallige misvorming der muntbeeldenaars. Met wetenschappelijke studie had dat al zeer weinig gemeen.

Het werkje, in 8°, dat wij nu zullen bespreken is geschreven door den Heer JO. CHRISTOPH. OLEARIUS, predikant en hof-

antiquarius van ANTHON GÜNTHER II, rijksgraaf van SCHWARZBURG te Arnstadt 1). De schrijver is een harts-tochtelijk liefhebber en voorstander der muntwetenschap, namelijk van de „curiöse”, de bijzondere muntwetenschap. Evenals bij zijne tijdgenooten, treedt zijne waardeering van het zeldzame en het kostbare van munten vrij sterk op den voorgrond.

Welsprekend is zijn pleidooi voor het nut der muntwetenschap voor alle beschaafde menschen. Met gloed getuigt hij van het gedistingueerd en ontwikkelend genot, dat zij verschafft. Trots de sterke overdrijving, is dit werkje voor onzen tijd niet onbelangrijk; het bevat menig nuttigen wenk. Het is geschreven in den hoogdravenden stijl van dien tijd, waarover wij nu en dan glimlachen.

De titel, in fraaie krulletter gedrukt, is als volgt :

Curiöse Müntz-Wissenschaftt,
darinne von dero unfehlbaren
Nutzbarkeit,
allerhand merckwürdigen
Müntz-Arten,
so auch nöthigsten darzugehörigen
Mitteln
ausführlich gehandelt hat
JO. CHRISTOPH. OLEARIUS.
Hall. Saxo.
Jena.
Verlegts JOHANN BIELCKE
1701.

---

1) P. A. VAN DEN BERG. *De vorsten en bewindvoerders van al de oude en nieuwe staten der wereld*, enz. Haarlem, 1873, blz. 145. Schwarzburg, een gedeelte van het landschap Thuringen. Uit dit graafschap ontstonden door verdeeling de staatjes Schwarzburg-Arnstadt, Schwarzburg-Ebeleben, Schwarzburg-Sondershausen en Schwarzburg-Rudolstadt. S.-Ebeleben ging in 1681, S.-Arnstadt in 1716, bij erfenis over aan de linie van S.-Sondershausen. Sedert bleef Schwarzburg verdeeld in twee vorstendommen : S.-Sonderhausen en S.-Rudolstadt. De stad Arnstadt had in 1855 6000 inwoners.

Hierna volgt de opdracht :

Der Durchlachtigsten Fürstin und Frau,
Frau AUGUSTEN DOROTHEEN,

geborner Hertzogin zu BRAUNSCHWEIG UND LÜNEBURG,
etc. vermählter Gräfin zu SCHWARZBURG UND HOHNSTEIN,
Frau zu Arnstadt, Sondershausen, Leutenberg, Lohra und
Clettenberg.

Meiner gnädigste Fürstin und Frau.

En op het volgende blad :

Durchlachtigste Fürstin,
Gnädigste Fürstin und Frau.

Dero Glückseeligkeit ist höher zu achten, als jener
Königin in Arabien. Dann, da diese an SALAMONIS Herr-
lichkeit sich zu belustigen eine weite Reise, von 482 Meilen,
nach der Gelehrten Ausrechnung, auf sich nehmen muste ;
So können Ihr. Hoch Fürstl. Durchl. beij Dero Hoch
Gräffl. Herrn Gemahl, als meinen gnädigsten Landes-
Vater, in dessen recht Königlichem Müntz-Cabinet sattsam
Sich täglich vergnügen. Und weil Ihr Hoch Fürstl. Durchl.
nach den Exempel Ihres Durchl. Herrn Vaters, als eine
in dieser und anderen virtuosen und galanten Wissenschaft
Weltberühmte Königin CHRISTINA, hochgedachten Müntzen-
schatz in hohen Respect und Aestim iederzeit gehalten,
davon auch zum öfftern angenehme Discourse anzuhören,
oder Selbst zu führen Belieben getragen ; Als habe mich
erkühnet, gegenwärtige Schrift, nicht etwa zum Unterricht,
sondern nur zu einiger Erinnerung so vielfätig observirter
Müntz-Curiositäten und Recommendation meiner wenigen
Person Ihr Hoch Fürstl. Durchl. unterthänigst zu über-
reichen, in Hoffnung, es werden Ihr Hoch Fürstl. Durchl.
sothanes Unterfangen gnädigst deuten und sich gefallen
lassen.

Worauf nechst Anwunschung gottlicher Gnade und
 allem Hoch Furstl Wohlergehen verharre
 Ihr Hoch Furstl Durchl

Meiner gnädigsten Landes-Mutter
 unterthanigster

JOH CHRISTOPH OLEARIUS 1)

Arnstadt, den 11 Nov 1700

Wij namen deze opdracht over, omdat ze zoo volkomen den schrijver typeert Een sterk stukje is die vergelijking van de vreugde en het geluk der koningin van Scheba, die na eene verre reis, SALOMO'S wijsheid en rijkdom leert kennen, met de gelukzaligheid der rijksgravin AUGUSTA, die dagelijks het penningkabinet kan bezoeken van haren gemaal om zich te verlustigen in zijne schatten

---

1) J MEIJER *Das grosse Conversations Lexicon*, 1848 „OLEARIUS (eigentl KUPFFERMANN) Gelehrtenfamilie in Obersachsen JOHANN, Sohn eines Oelschlägers zu Wesel, geb 1546 1577 Professor der hebr Sprache zu Königsberg ' Dit voor de naamafleiding

„JOHANN CHRISTOPH OLEARIUS, geb zu Halle 1668, seit 1694 Prediger zu Arnstadt, 1712 Consistorialassessor und 1736 Superintendent daselbst, ein viel gelehrter Mann, nament Numismatiker, Hymnolog und Lokalhistoriker, auch Liederdichter, gest 1747 Von seinen zahlreichen und theilweise noch jetzt brauchbaren Werken nennen wir nur *Curiose Münz Wissenschaft*, Jena, 1701, 8° etc”

In de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden bevindt zich een geschrift van OLEARIUS, t w *Epistola ad illustrem ac generosissimum dominum JOH HEINRICUM A TIMAES, serenissimi principis cotheno anhaltini etc Qua nummum L SEPT SEVERI rarissimum, in quo Mars cum scabis conspicitur, e Thesaurio Arnstadto Schwarzburgio prodit et illustrat* M JOH CHRISTOPH OLEARIUS *Ecclesiast Arnstadsensis, Jenae, apud JOH BIELKIUM Bishop* 1696 Op het titelblad is de munt van SEPTIMIUS SEVERUS uit het Arnstadtsche kabinet afgebeeld V z keizerskop K z MARS met de ladder Aan het slot van dit artikel vindt men dit aardig vignet gereproduceerd, alsmede de werkelijke munt, een unicum, uit het Koninklijk Museum te Berlijn Zie fig c en d

Er bestaat eene mooie ovale portretmedaille van 1682 van JOHANN OLEARIUS (OELENSCHLAGER), aet 71, doch die was Oberprediger te Weissenfels en behoort tot eene oudere generatie Eene afbeelding daarvan vindt men in den cat der verzameling WOUTERS, verkocht bij DUPRIEZ te Brussel, den 26 Febr 1903

De schrijver bedoelt de penningkunde te verheffen tot eene bron van exquis genot; doch zijne manier wordt belachelijk door overdrijving. In de „Vorrede” wordt den lezer beduid, dat er volstrekt geen gebrek is aan boeken over muntkunde, doch dat een in de landstaal geschreven werkje over de „gesammte Müntzwissenschaft” vóór dit niet bestond.

De „Vorbereitung zu der curiösen Müntz-Wissenschaft” geeft eene aanwijzing van de soort van munt- of geldkennis, welke in dit geschrift wordt behandeld.

Om die bijzondere muntkunde te leeren, dient men te weten, waarin zij bestaat en hoe ze met verstandige indeeling behandeld kan worden. Men zal echter eens en voor altijd in het oog moeten houden, dat in dit werkje niet gesproken wordt van de ordinaire muntwetenschap, welke kooplieden, muntbedienden, boeren en joden ook kennen. De schrijver zal met gewone muntwetenschap bedoelen: de praktische kennis der in omloop zijnde geldspeciën. Neen! dit geschrift betreft alleen die nuttige, amusante, galante, voorname muntwetenschap, welke door „curiöse”, geleerde, deftige personen, en in het bijzonder mannen van hoogen stand, groote heeren en potentaten beoefend wordt. OLEARIUS gevoelt zeker zelf, dat hij begint zich belachelijk te maken, want op gezag van eenen door hem gendemden auteur ZIMMERMAN voegt hij er aan toe: „De onérvarene hoede zich spottend te oordeelen over deze muntwetenschap noch dezelve te onderschatten, want de oogen zijns verstands zijn ten opzichte van deze zaak van het licht beroofd”

Wat zegt gij, numismaten der twintigste eeuw, van deze lofredde op ons studievak?

De bijzondere muntwetenschap bestaat daarin, dat men alle goede en valsche, oude en nieuwe munten kent en verklaart, en die kennis tot allerlei nuttige doeleinden weet te gebruiken.

De auteur vindt het onnoodig veel te zeggen van den oorsprong, de oudheid en den naam der munten, omdat daarover in vele boeken reeds gehandeld wordt. Hij noemt eene reeks van deze werken op, o.a. ook den Bijbel, MATH. XVII, 24, e. v. Het ligt in zijn plan speciaal te wijzen op het practisch nut der numismatiek en aangezien men het over hare waarde in dit opzicht volstrekt oneens is, zal dit den lezer belang inboezemen.

.Deze muntwetenschap wordt in drie gedeelten behandeld. Het eerste zal aanwijzen tot welk doel ze wordt aangeleerd of, beter gezegd, het nut, dat zij haren beoefenaar oplevert. Het tweede zal de munten zelf bespreken. Het derde wijst de middelen aan, om zich deze wetenschap eigen te maken.

Het eerste deel. Over het doel der muntwetenschap. Ook dit is drieërlei, t.w. het is eene nuttige, eene vermakelijke, eene voornam en galante wetenschap.

Het nuttige is hoofddoel; hiervan zij ieder beminnaar der numismatiek doordrongen.

Voor groote heeren steekt het nut daarin, dat zij gewezen worden op de loffelijke voorbeelden hunner voorvaderen.

De geestelijke vindt de symbolen, de afgodsbeelden, de tempels en soms oude kerkgebruiken afgebeeld op de antieke munten. Bovendien staat het fijn, wanneer een geleerde geestelijke zich ook in andere wetenschappen thuis gevoelt. 1) Hierbij wordt eene rij van voornam e geestelijken opgenoemd, die de penningkunde bestudeerden. Deze reeks eindigt met den vader van onzen schrijver, namelijk met: JOH. GOTTFR. OLEARIUS, Hoch Gräffl. Schwarzburg. Superint zu Arnstadt.

---

1) Even kijkt hier eene zekere zelfingenomenheid om den hoek, welke onzen prediker-oudheidkundige-geleerde niet vreemd is.

Staatkundigen en rechtsgeleerden komen door de muntwetenschap op de hoogte van genealogieën, titels, wapens, opvolgingen van potentaten en hooge personen.

Medici en natuurkundigen zien op de vreemde munten allerlei zeldzame vogels, visschen, bloemen boomen, vruchten.

Krijgslieden leeren de wapenen, de zegetekens, de oorlogstoerusting der ouden kennen.

Taalgeleerden doen hun voordeel met de omschriften in allerhande talen en

Redenaars met de geestige spreuken en deviezen der penningen.

Goede zeden en deugden worden opgewekt en versterkt door zinnebeelden van vroomheid, rechtvaardigheid en moed.

De geschiedenis wordt door de munten bevestigd en aangevuld.

Als het God behaagt, hoopt de schrijver nog eens op te geven, wat de munten aan het licht hebben gebracht, dat nergens staat aangeteekend. 1)

Genealogieën worden door de muntkunde aangevuld.

Ook de tijdrekenskunde en de aardrijkskunde profiteeren van de muntwetenschap.

De heraldiek vindt op de munten den oorsprong der wapens.

Tocnkunstenaars worden overtuigd van de hooge achting, welke de oude volken koesterden voor de

---

1) Onder de ons bekende werken van OLEARIUS komt eene dergelijke opgave niet voor. Wij zochten daarnaar, omdat wij er bijzonder belang in zouden stellen te weten, hoe de geschiedenis door de munten is aangevuld. Zoo een onzer lezers dit werkje ontdekt, houden wij ons aanbevolen voor mededeeling. De Heer BABELON heeft dit onderwerp behandeld op het „Congrès des Sociétés savantes” te Parijs 1897.

muziek. Zij vinden op de klassieke munten de oudste speel-
tuigen afgebeeld, o.a. het curieuse sistrum. 1)

De rekenkunst heeft den legpenning in haren dienst; van de munten leert men den ouden cijfervorm.

De beoefenaren der sterrenkunde onderzoeken de talisman-munten, waarop zij de sterrenbeelden aantreffen. Zoo staat Capricornis 2) op de munt van keizer AUGUSTUS, omdat hij onder dit gesternte geboren is.

De bouwmeester verlustigt zich in de afbeelding van tempels, paleizen, arena's en bruggen, welke op munten prijken.

De dichters inspireeren zich op de voorstelling der heidensche goden.

De herinnering aan groote mannen en gewichtige feiten wordt door de munten en penningen bewaard.

Schilders en plaatsnijders vinden op het oude geldstuk de portretten van vorsten en de motieven voor kleeding en uitrusting. Ja, er leeft geen redelijk mensch of hij kan in de muntwetenschap iets vinden tot nut en ontwikkeling.

Wie onzer heeft den moed te twifelen aan het nut der numismatiek en welke outsider verstout zich, na deze pleitrede, haar recht van bestaan te betwisten?

Na het nut komt het vermaak, dat gesmaakt wordt bij

1) Sistrum, de ratel of klapper, die bij den Isis-dienst gebruikt werd. Sistrum, Egyptische ratel. Men vindt die afgebeeld bij: JOACHIM OUDAAN, *Roomsche Mogentheid in gesag en staatsbekleding der oude keizeren*. Tot Amsterdam. Voor FRANS KUIJPER, Anno 1664, blz. 162. Op pl. XXXVI, N°. 10 geeft OUDAAN de afbeelding van eene munt van HADRIANUS, waarop eene vrouw met een sistrum in de rechterhand; boven haar het opschrift: AEGYPTOS.

2) Capricornis = de steenbok. LODEWIJK JOUBERT, *Kennisse der aloude en hedendaagsche Gedenkpenningen* enz., te Leiden, 1728, blz. 244. „De steenbok is het zinnebeeld van AUGUSTUS. Men gelooft, dat hij het Heemelsteeken was, onder welk deeze Keizer gebooren is, en dat hij zijn Geboortepunt aantoonde, 't welk voor hem te Apollonie naagespeurd was door THEOGENES, die hem het Keizerrijk voorzegg had, enz.” Zie ook: OUDAAN, pl. XXII, N°. 4-12.

de bezichtiging van het glanzend metaal en de kunstvolle muntbeelden, beroemde personen of schitterende feiten voorstellende. Met ernstige dingen kan een mensch zich niet voortdurend het hoofd vermoeien; 1) tot afwisseling en ontspanning is de muntkunde als geknipt. 2)

In de laatste plaats is het eene edele en galante wetenschap. Men behandelt uitgelezen fijne voorwerpen en gaat om met voorname en geleerde personen. Een Duitsche schrijver noemt de theologie de heiligste, de muntkunde de edelste studie.

Bij al deze beweringen vermeldt de schrijver de bronnen, waaraan ze zijn ontleend. Hij doet dit te zijner verantwoording. Soms geeft hij de citaten uit de geschriften.

Het tweede gedeelte handelt over de munten. Bij eene munt is veel op te merken. Men moet uitvinden: wie ze heeft geslagen, met welk doel en van welke stof, voorts wat er op is afgebeeld en geschreven. In aansluiting hiermede geeft de heer OLEARIUS een overzicht van de wijze waarop het geldstuk vervaardigd wordt en wijst op de verandering in dat procédé teweeggebracht door de nieuwe pletmachine en de muntpers. Het doel van den muntslag is verschillend. Courant-munten zijn bestemd om als wettig betaalmiddel in omloop te komen. Gedenkmunten en pronkdaalders dragen de voorstelling van eene gebeurtenis. Bijgeloof- of talisman-munten zijn dezulke, die iemand zeker gezond of gelukkig maken.

---

1) OLEARIUS beroept zich aldus op den kerkvader AUGUSTINUS: „Zu dem hat AUGUSTINUS die Meinung dass ein kluger Mensch sein Gemuth nicht immerzu mit ernstlichen Dingen abmatten, sondern je zuweilen auch solches mit lustigen Sachen erquickken soll.“

2) Deze uitspraak past niet volkomen bij de breed uitgemeten belangrijkheid der numismatiek. men zou verwachten, dat de Heer OLEARIUS haar minstens zou schikken onder de ernstige zaken. Of zoude hij in gedachten eene vergelijking maken tusschen theologie en muntkunde?

Rekenpenningen dienen tot het leggen der berekening.

Gewoonlijk neemt men goud, zilver of koper voor den muntslag. De grootste goudmunt, die de schrijver ooit zag, bevond zich in het keurvorstelijk Brandenburgsche kabinet te Berlijn. Met groot genot heeft hij dat zware stukinhanden gehad en beschouwd; het was drie honderd dukaten waard. Op de eene zijde stond de groote keurvorst FRIEDRICH WILHELM, die zijne gemalin bij de hand vasthield en tusschen hen de kleine keurprins CAREL EMILIUS. Bij den keurvorst het jaartal 1620, onder de handen, boven den prins: (16)55. Het opschrift luidde: **Churfürst, Fürstin und Prinz zu Brandenburg.** Het omschrift: **Der sechste Hornungstag 1) hat geben dem Vater und dem Sohn das Leben.** Op de keerzijde waren vijf paar gevouwen handen ten hemel geheven. Het opschrift was: **Brandenburgische Lande.** En om den rand: **Was erfüllet im fünff und fünfzigsten Jahr, das mache der Höchste Gott noch öftters wahr.**

Wij geven hierbij de afbeelding van dezen merkwaardigen geboortepenning, welken wij in zilver aantroffen in den catalogus van de verzameling KOENIG (verkocht Nov. 1902, bij H. S. ROSENBERG te Hannover) en in dien der collectie KORN (geveild Jan. 1906, bij RUDOLF KUBE te Berlijn.) De medaille wordt daarin aldus beschreven: Op de geboorte van Prins KAREL EMIL en op den 35en geboortedag des keurvorsten. 2) Door T. REUSS, 60 m.M., 72.7 gr. Zilver.

Ze is ook in zilver aanwezig in het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage, zie N°. 838. 3)

1) De zesde van Sprokkelmaand, dus 6 Februari.

2) FREDERIK WILHELM, de groote Keurvorst van Brandenburg was in 1646 gehuwd met LOUISE HENRIETTE VAN NASSAU, dochter van onzen stadhouder FREDERIK HENDRIK. Zij is geb. 1627, gest. 1667 en dichtte stichtelijke liederen. Zie: Ev. Gezang 269.

3) Zie: ANSPACH 10722. *Oranjepeningen* 296. *Schaumünzen des Hauses HOHENZOLLERN*, pl. 21, 175.

Groote kunstwaarde bezit deze penning niet.

Het prinsje, met den keurhoed, op het hoofd, staande tusschen zijne ouders, maakt eigenlijk eene grappige vertooning. Er spreken echter uit dezen beelden naar een enthousiasme, eene dankbare verheuging en eene warme vaderlandsliefde, welke aan de meeste onzer hedendaagsche vorstelijke geboortepenningen volkomen ontbreken.

In buitengewone gevallen dienen tot muntstof: geel koper, ijzer, tin, lood, leer, papier, glas, zout, leem, hout, schors, enz. Van alle uit deze stoffen vervaardigde geldsoorten worden eenige bijzonderheden medegedeeld; steeds met verwijzing naar de literatuur.

Evenals KUNDMANN 1) heeft ook OLEARIUS eene neiging tot het bovennatuurlijke. Hij zegt wel er geen geloof aan te slaan, doch vindt het belangrijk genoeg zoo hier en daar eene legende in te lasschen, en wij volgen zijn voorbeeld. Zoo verhaalt hij o.a., dat op bevel van HELENA, de moeder van Keizer CONSTANTIJN den Grooten, leemen of aarden munten geslagen werden. Voor vrome doeleinden had zij groote uitgaven gedaan 2). Door Gods genade veranderde haar leemen numéraire in koperen, voorts in zilveren en eindelijk in gouden geldstukken. Dit geld wordt beschreven als volgt: op den voorkant het beeld van CHRISTUS en op het ruggestuk dat der vorstin of van keizer CONSTANTIJN. Aan deze goudstukken, die tamelijk veel zijn gevonden, schreef men geneeskracht toe. 3) Er ligt eene dichterlijke bekoring in deze legende besloten.

---

1) Zie: *Tydschrift*, 18e jaarg. (1910), blz. 32.

2) HELENA, de moeder van CONSTANTIJN den Grooten, deed de kerk van het H. Graf bouwen (248-328)

3) H. COHEN *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain* t v, p. 588, pl. XV, vermeldt slechts éenen aureus van HELENA, twee brons medaillons en vijf kleine bronsmunten. Op geen van deze komt het CHRISTUSbeeld voor. Evenmin vonden wij het op de munten van CONSTANTIJN I. De beeltenis van den Heiland verschijnt eerst veel later op de Byzantijnsche munten. Zie: J. SABATIER, *Description générale des monnaies byzantines*, Paris, 1862. Préface, p. 35

Onder de regeering van Koning HENDRIK IV, 1056-1105, (keizer sedert 1084) zijn te Worms penningen geslagen met het borstbeeld der H. HELENA, waarvoor hare Romeinsche muntstukken tot voorbeeld dienden. Zie FERDINAND FRIEDENSBURG, *Die Münze in der Kulturgeschichte*, Berlin, 1909, S. 144 en PAUL JOSEPH, *Die Münzen von Worms*, Darmstadt, 1906, S. 109, Tafel 2, N°. 41.

Over den vorm, de grootte, de dikte en den rand van het muntstuk valt veel op te merken; onze schrijver vermeldt het een en ander over de getande denariën, de bracteaten, de doorgesneden munten, enz. Zoo was het bij de Romeinen eene gewoonte, wanneer twee goede vrienden elkander moesten verlaten, ter verzekering hunner bestendige vriendschap eene munt in twee helften te snijden en elk daarvan eene te bewaren. De Heer OLEARIUS heeft zoo'n doorgesneden Romeinsche munt afgebeeld gezien. Op de eene zijde stonden de kopstukken van keizer AUGUSTUS en MARCUS AGRIPPA I) met het bijschrift: IMP. DIVI. F; op den anderen kant een krokodil en daarbij: COL. NEM. 2) Zie fig. a.

Fig. a.

Midden brons van OCTAVIUS AUGUSTUS, Gallië.

In de verzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden.

1) AUGUSTUS, 31 v. C. tot 14 n. C. AGRIPPA (MARCUS VIPSANIUS), vriend, schoonzoon en veldheer van keizer AUGUSTUS, gest. 12. n. C. IMP. DIVI. F. Keizer, zoon des vergoden (JULIUS). Zie: JOBERT, blz. 146: „AUGUSTUS wierd in het begin alleen Caesar divi filius genaamd enz.”

2) Col. Nem. beteekent Colonia Nemausus = Nimes in Frankrijk. Zie: OUDAAN, blz. 141 (pl. 29, N°. 10): „zijn Nemausus of Nimes en Lugdunum of Lyons d'eerste op een penning van AUGUSTUS CESAR met het opschrift: Col. Nem. vertoonende een krokodil op een palmboom gezeten, met een keten aan dezelve vastgemaakt, tot gedachtenis van de overwinning van Egipten, d'andere enz.”

Het is eene veel voorkomende munt, er bestaan vele variëteiten, ook met instempeling. Wij bezitten over deze geldsoort enkel de oudere literatuur. De Heer A. O. VAN KERKWIJK te 's-Gravenhage verschaftte ons de verwijzing naar de nieuwe werken. Het stuk is te vinden bij : H. DE LA TOUR, *Atlas des monnaies gauloises*, Paris 1892, pl. VII, N°. 2837 en verder bij : E. MURES et M. A. CHABUILLET, *Catalogue des Monnaies gauloises de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1889, N°. 2818, waar het aldus wordt beschreven : „Têtes adossées d'OCTAVE et d'AGRIPPA, l'une laurée, l'autre avec la couronne rostrale. Rev. Crocodile enchaîné à un palmier, auquel sont appendues une couronne et des bandelettes.” De keerzijde is ook afgebeeld bij OUDAAN. Ter verduidelijking van het bovenstaande geven wij die afbeelding, zie fig. b.

Fig. b.

De vertrekende vriend kreeg de helft, waarop MARCUS AGRIPPA stond afgebeeld, de andere, die in Rome bleef, behield de helft met den keizerskop. Men meende, dat zulke halve munten geluk aanbrachten. Uit dit verhaal blijkt hoe oud sommige gewoonten zijn, of beter gezegd hoe ver terug men hunnen oorsprong moet zoeken. Hier snijden twee Romeinsche vrienden een muntstuk in tweeën, om de helften te bewaren als herinnering en onderpand van

vriendschap en in ons opstel over „*Familiepenningen*” 1) deelden wij mede, dat, omstreeks het jaar 1600, twee gelieven eenen Antwerpschen gulden met twee hoofden doorzaagden en de stukken bewaarden als pand van huwelijks-trouw. 2)

De muntzijden, de figuren, de opschriften, de lettersoort, de cijfervorm, de monogrammen, de stempelteekens, al deze op munten prijkende zaken worden in het boekje besproken. De tweede afdeeling sluit met eenige beschouwingen over den prijs en de waarde der oude geldstukken en over de muntnamen, welke aan den beeldenaar zijn ontleend. Deze bedenkelijk lange lijst van bijzondere gezichtspunten, geeft den lezer een denkbeeld van het veelsoortige, dat bij de muntkunde te observeeren is en daarom was het blijkbaar den auteur te doen. Toch is er eene belangrijke zaak, waarover hij tot onze verwondering niet spreekt en wel het verschil tusschen penning en munt. Het verdient opmerking, dat deze Duitsche numismaat het onderscheid niet acht; het schijnt voor hem niet te bestaan.

De derde afdeeling wijst den weg, om zich de muntwetenschap eigen te maken. Daartoe leiden zes wegen, t.w.:

1°. Men moet ervaren zijn in de talen en in allerhande wetenschappen, vooral in de oude en nieuwe geschiedenis.

2°. Bekendheid met de numismatische literatuur is een vereischte. De schrijver noemt eene reeks van penningwerken.

3°. De omgang met lieden, die bekwaam zijn in de muntwetenschap, maakt dat men in eenen dag meer leert dan uit de boeken in eene week.

---

1) *Tydschrift voor Munt- en Penningkunde*, 17e jaarg. 1909, blz. 232.

2) Het waardeverlies van een doorgebroken geldstuk en het noodzakelijk bijeen behooren van de twee helften daarvan symboliseeren zeer juist het moeilijke der scheiding van twee vrienden, zoowel als den band tusschen twee gelieven.

4°. Door de bezichtiging en het onderzoek der muntstukken en de poging ze te verklaren en te beschrijven, oefent men zich op doelmatige wijze.

5°. Het bezoek aan de muntkabinetten, ook aan de kleinere verzamelingen, leert munten erkennen en schikken. Vooral als dat bezoek geschiedt onder bekwame leiding.

6°. Bijzonder nuttig is het aanleggen eener eigene muntverzameling.

De schrijver geeft eenige wenken hoe en waar oud geld is op te sporen en waarschuwt tegen namaak. Noodig is het zich bekend te maken met de valsche Paduaansche stukken van JO. CAVINI, de verzonnen kunstig uitgedachte munten van VALLERIUS BELLI te Vicenza, en de namaaksels van den Franschman CARTERON, dien JOUBERT, een Hollander noemt. 1)

Aan het einde van deze boekbespreking erkennen wij volmondig dat dit werkje van OLEARIUS hooger staat dan dat van KUNDMANN 2) over de ominöse munten. Het eerste deel, over het nut der muntkunde, is sterk overdreven en daardoor belachelijk. De tweede afdeeling, over de munten zelve, is veel beter. Ze bevat menig goeden wenk en aardig gegeven, en wordt daardoor intéressant. Het derde stuk is kort en van weinig beteekenis. Door het opgeven van de bronnen, waaraan hij zijne, soms steile beweringen ontleent, geeft onze geleerde

1) JOUBERT, blz. 253. „Het gevaar is grooter geworden, sedert onder de penninghandelaars een Padouaan (GIOVANNI CANVINO) en een Parmezaan (LORENZO PARMEGIANO) in Italië, als ook een CARTERON in Holland gevonden zijn, die volkoomentlijk de aloude gedenkpenningen hebben weten naa te maken, gelijk als onder de schilders een ANTONIUS DE LA CORNE te Rome, en een CANY te Parijs gevonden zijn, die zoo net weeten naa te schilderen, dat men er bijna alle dagen mede bedroogen is.”

Blz. 259. „De stempels van den Padouaan zijn meest alle in handen van Vader DU MOLINET gevallen en worden in de konstkamer van de Heilige GENEVIEVA te Parijs bewaard.”

2) Zie de bespreking van de „Nummi singulares” *Tijdschrift*, 1910, blz. 32.

schrijver een overzicht van de numismatische literatuur van omstreeks 1700. 1)

De zucht tot geleerd-doen en tot voorname aanstellerij, beide modeartikelen van dien tijd, ontsieren dit geschrift, doch strekken ons nu tot vermaak.

Zie hier het vignet vermeld in noot 1, blz. 4.

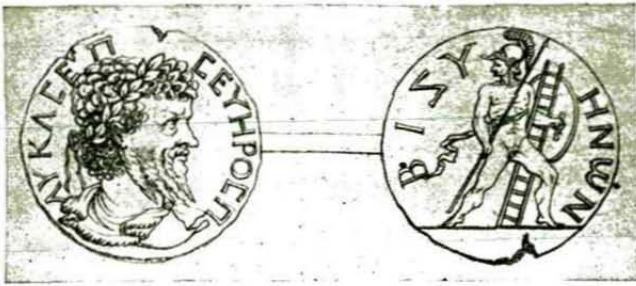

Fig. c.

Fig. d.

Fig. c stelt voor de bronsmunt van SEPTIMIUS SEVERUS,

1) Vooral wordt het werk van E. SPANHEIM, „*De Praesantia et Usu numismatum.*” (Van de voortreffelijkheid en het gebruik der gedenkpenningen), dikwijls aangehaald.

waar op de keerzijde MARS met de ladder is afgebeeld, zooals die, als vignet voorkomt in het werkje van OLEARIUS in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden, (blz. 4, noot I.)

Figuur *d* is eene reproductie van dit zeldzame stuk, dat alleen te vinden is in het kabinet van het Koninklijk Museum te Berlijn. 1) Men kan hieruit zien, dat de kopergravures in de oude numismatische werken wel mooi, doch niet natuurgetrouw zijn. 2)

Met veel genoegen maakten wij kennis met het curieuse werkje van den geleerden OLEARIUS. Aan de leden van het Genootschap wordt het gaarne ter lezing toegezonden door

S. WIGERSMA Hz.

Leeuwarden, December 1909.

---

1) *Königliche Museen zu Berlin, Beschreibung der Antiken Münzen*, Berlin, 1888, I, S. 139, N°. 5. Stadt Bizya. SEPTIMIUS SEVERUS ΑΥΚΑΣΕΙΗ ΣΕΥΗΡΟΣΗ (PERTINAX) Brustbild mit Kranz und Gewand. r. ΗΓΕΣΤΑΤΙΒΑΡΒΑΡΟΥ ΒΙΖΥΗΝΩΝ. Rechtshin eilender nackter Heros den fast ganz von vorn erscheinenden Kopf wendend, behelmt, Schwert am Band über dem Rücken, in der L. Lanze, in der R. runden Schild und am Arm oder Schild befestigt, Sturmleiter. Der Heros tritt auf einen nicht ganz sicher zu deutenden Gegenstand, wahrscheinlich ein Vexillum. Ae. q.

2) Wij betuigen onzen besten dank aan den welwillenden Onder-directeur van het Kon. Penn. Kab. te 's-Gravenhage, den Heer A. O. VAN KERKWIJK, die ons voor dit artikel in velerlei opzicht de behulpzame hand bood.